

УДК 341.231(497.5 Republika Srpska Krajina)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.6642020.3>

Оригинални научни рад

Момчило Суботић

Институт за политичке студије, Београд

О ПРАВУ НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ И ГЕОПОЛИТИЧКОЈ СУДБИНИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ КРАЈИНЕ

Сажетак

Аутор у раду презентује и анализира феномен самоопредељења у југословенском случају, примењујући историјски метод, те метод компарације, анализе и синтезе. При томе аутор полази од теоријског поимања овог појма, преко међународних организација: Друштва народа и Организације Уједињених нација и међународно-правних докумената који дефинишу право на самоопредељење, те саме примене овог начела, која је у свим случајевима зависила од глобалне геополитичке констелације великих сила и њихових интереса, а потом од снаге, воље, и других атрибута народа који се позива на право на самоопредељење. Коректно тумачење права на самоопредељење налаже да ово право припада народима, али не и националним мањинама. Отуда је у случају Републике Српске Крајине дошло до грубог кршења права Срба крајишника на самоопредељење, као што је у случају „Косова“, признањем ове терористичке НАТО творевине, такође дошло до злоупотребе права на самоопредељење. У оба случаја: право српског народа у Крајини и право Србије као

државе, било је у сенци силе - глобалне геополитике Запада, у којој су српски народ и његове политичке и државне творевине перципиране као „герила“ која се испречила на путу његовог геополитичког похода на Русију.

Кључне речи: Срби, Хрвати, Словенци, Прва Југославија, право на самоопредељење, Друштво народа, ОУН, Друга Југославија, Хрватска, отцепљење, Република Српска Крајина

О САМООПРЕДЕЉЕЊУ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА ЗА ПРВУ ЈУГОСЛАВИЈУ

О историјским, политичким, правним, друштвеним, међународним, војним и другим околностима настанка и слома Републике Српске Крајине написано је много књига, монографија, чланака, па и магистарских и докторских теза, организовано више међународних и националних конференција и публиковано више зборника радова. Аутор овог чланка је такође написао бројне радове на ову тему, истражујући шире српско-хрватске етно-језичке и политичке односе у пред-југословенском, југословенском и пост-југословенском периоду. Разуме се, да сам детаљније писао у монографијама које су настале из магистарског, а затим докторског рада; у првој која расправља историју прве, друге и треће Југославије, са аспекта права на народа на самоопредељење, у контексту међународних организација (Друштва народа и Организације Уједињених нација) и међународно-правних докумената, као и домаћег уставног права, и у другој, у којој су презентоване хрватске геополитичке идеје према Босни и Херцеговини, и другим српским просторима, од Илирског покрета до „разбираспада“ друге Југославије. Имајући у виду да је аутор о овим темама рекао и написао мање-више све што је требало, у овом чланку ће у краћим цртама бити апострофиране кључне напомене које ближе и конкретније објашњавају феномен самоопредељења, затим, такође укратко, глобални однос великих сила пред Други светски рат, те у хладноратовском периоду као својеврсним геополитичким координатама у

којима се одвијао политички живот Титове Југославије, а потом уследио њен крах, након распада Варшавског блока и Совјетског савеза. То је био геополитички оквир у којем је реализована југословенска верзија самоопредељења: противуставно и насилно отцепљење Словеније и Хрватске, потом и муслиманско-хрватског дела БиХ, што је резултирало формирањем две западне српске државе: Републике Српске Крајине и Републике Српске. О четворогодишњем рату за „југословенско наслеђе“, као и о борби крајишких Срба доста је речено и написано, па би и овде само констатовали кључне моменте у српској геополитици која још траје..

Већ у току Првог светског рата, почело је да се говори о праву народа на самоопредељење, поготово је то дошло до изражаја у завршници рата, када је било извесно да ће доћи до победе Антанте и распада Аустроугарске монархије, захваљујући и борбеним напорима Србије. Из тог периода позната су три документа који говоре о праву на самоопредељење. Један је познат као Лондонски споразум (април 1915), који је био повољан за Србију и српски народ јер је Антанта Србији, након успешно завршеног рата нудила готово целокупан српски етно-језички простор. Други документ је Лењиново начело самоопредељења (1917) по којем је након Октобарске револуције створена федерална Русија и Совјетски Савез. Лењинов принцип самоопредељења постао је актуелан у другој Југославији, када је Тито, мимо историјских и етно-језичких принципа, извршио антисрпску поделу Југославије, баш као што је и Лењин учинио у односу на Русију. Трећи документ директно се тичао Србије и Срба са простора будуће југословенске државе; то је „Четрнаест тачака Вудроа Вилсона“, које је амерички председник изнео у облику „посланице“ Конгресу 8. јануара 1918. године. У њима је Вилсон поздравио стварање Чехословачке, Пољске и југословенске државе, и с обзиром да се западни савезници још нису били определили за разбијање Аустроугарске, већ за њену федерализацију, захтевао је њено разграничење са увећаном Србијом. Вилсонова „Увећана“ Србија је исто што и Природна Србија, што значи српски етнојезички и историјски простор. Тачка XI предвиђа да се „Србија и Црна Гора имају евакуисати, окупиране територије обновити, Србији признати слободан

и сигуран прилаз мору, а међународни односи појединих балканских држава средити помоћу пријатељских договора дуж историјски утврђених линија припадности и народности“ (Митровић, 1967, 147).

Српска влада није прихватила ниједан од понуђених докумената. После Церске и Колубарске битке, Влада је у Нишу 7. децембра 1914. донела Нишку декларацију у којој се опредељује за ослобођење Србије и српског народа са простора Двојне монархије, али и за ослобођење и уједињење „неослобођене браће Хрвата и Словенаца“; који то од Србије нису тражили! Ваља нагласити да је овакав ратни циљ Александра и Пашићева Србија прокламовала пре слома Русије 1917. године. Претходно је, маја 1915, формиран Југословенски одбор, што је, у складу са прокламованим ратним циљем, дело српске владе. Доцније су уследили сукоби са Одбором, тј. његовим хрватским члановима, који су се манифестовали лошим решењима већ у Крфској декларацији, јула 1917. и Женевској конференцији, септембра 1918. године. Наиме, влада на челу са Пашићем одустала је од тзв. малог решења, које је подразумевало стварање велике, тј. увећане – Природне Србије, и прихватила тзв. велико - југословенско решење, које се заснивало на хрватској Штросмајер- Јагићевој идеји о једном „троименом“ или „троплеменом“ народу,¹ а која је потпуно произвољно и научно неутемељено ишла дотле да је изједначавала и језик ова три сродна али језички различита народа. Тако је у Видовданском уставу 1921, као и у Октроисаном 1931. године језик називан: „српскохрватскословеначки“.

Хрватско и словеначко опредељење за прву југословенску државу није имало одговарајућу алтернативу, и оно је било тактичког карактера; то није била воља ни жеља ова два народа, већ геополитички изнуђено решење. Отуда је питање облика будуће државе било најважније питање за све хрватске политичке групације и личности. Од оних који су се приклањали унитаристичком концепту српске владе, а то је већински

---

1 Јаша Томић (1856-1922), вођа радикала у Војводини, био је један од ретких противника доктрине о „троименом народу“ међу српским политичарима и интелектуалцима, и он је пресудно утицао на одлуку Велике народне скупштине да се Банат, Бачка и Барања прикључе Краљевини Србији непосредно, без посредовања Загреба, тј. тзв. Државе СХС. Позната је његова изјава, да прво треба да се уједине Срби, односно: прво треба „обући српску кошуљу, па онда југословенску хаљину“. (више видети: Кркљуш, 1993, према: Суботић, 2011, 43).

део хрватске политике, одударао је Радићев сепаратистички предлог који је тражио неутралну хрватску сељачку републику. Хрватски политичар Мате Дринковић је упозоравао: „Морамо ипак коначно признати да је Српска краљевина изишла у овоме рату победницом, а ми да смо побеђени. Разум и поштење налаже од свакога патриоте, да у овим великим моментима иступи за народно државно јединство...“ (Чулиновић, 1961, 116). Овде се намеће питање тзв. Државе Словенаца, Хрвата и Срба, која је формирана на отцепљеним територијама Двојне монархије, с намером да буде суверен субјекат уједињења; да ли би епилог распада југословенске државе био другачији, као и читава историја која му је претходила, да је уједињење извршено по том основу, имајући у виду српски удео у тој непризнатој творевини.

Српска влада и краљ Александар од уједињења, од Видовданског до Октроисаног устава, инсистирали су на идеји народног јединства и интегралног југословенства. Краљевина СХС постаје Краљевина Југославија, подељена на девет бановина, чиме је напуштен „компромисни унитаризам“. Бановине формиране по географском а не по националном критеријуму, требало је постигну замишљени циљ националне унификације и са дневног реда скину тзв. хрватско питање. У немогућности да реши ово питање Краљ 1928. излази са планом о ампутацији Хрватске. Та идеја чинила се јединим спасом за опстанак државе, коју је „Хрватски национални комитет“ (сачињен од ХСС- а, усташа и комуниста) доводио до амбиса распада и грађанског рата. Краљ је у писму Радићу, који се након атентата налазио у Загребу, озваничио ампутацију Хрватске: „Ми више не можемо заједно с Хрватима. Не желим никакав рат с Хрватима. Будући да не можемо остати заједно, боље је да се раздвојимо. Боље се растати у миру, као Шведска и Норвешка. Ако Радић прихвати мој предлог, сутра може прогласити отцепљење. Ми ћемо отуда повући наше трупе, а оставићемо само онолико јединица на граници, да се не може рећи како смо те крајеве оставили Италијанима. Па кад тамо буде уређена народна одбрана повући ћемо и те јединице. Краљ је тада још рекао и ово: „Ја нећу федерацију. Ја сам пре за поделу него за федерацију“ (Прибићевић, 1990, 67-68). Краљ Александар не каже како би се извршило територијално

разграничење и шта би било са крајишким Србима, као и са Србима у БиХ. Шта је са њиховим самоопредељењем, имајући у виду њихово плебисцитарно опредељење за јединствену српску државу. Све хрватске политичке странке супротстављале су се ампутацији, а Влатко Мачек је истицао: „О ампутацији би могли говорити Србијанци, да су ово освојили, али то нису. Али ако су се покајали – ми много пута – кажем, ако су се покајали, може бити растава, али ампутација не може бити“ (Мачек, 1928, према: Суботић, 2004, 41).² На другом месту је Мачек поновио ову констатацију тражећи, у пословичном хрватском маниру, повратак на исходишну 1918. годину.

Планирана ампутација Хрватске била је више нека врста сондирања терена и пробни балон за јавност, него званична опредељеност и намера Двора да повуче потез у смеру разрешења дубоке државне кризе. Хрватски политичари ће и даље наставити да инсистирају на исходишној 1918, тражећи начина да укажу на своју државну, културну и политичку посебност, све до интернационализације тзв. хрватског питања у циљу разградње и разбијања југословенске државе и стварања независне Хрватске. Попут Супила и Пилара, Мачек је заговарао да се од „пречанских крајева“ образује држава под вођством Хрвата која би, евентуално, била повезана са Србијом у некој „асоцијацији интереса“. Следећи своје претходнике (Супило, Пилар, Радић) тражио је да се Југославија подели на два дела, до Дрине и преко Дрине. Питање утврђивања посебне хрватске територије и организације власти на њој, Мачек је сматрао од пресудног значаја. Од Краља је тражио федерализацију Југославије, поделу на федералне јединице које би чиниле: Србија, Хрватска, Словенија, Црна Гора, Војводина, Босна и Херцеговина и Македонија. (Суботић, 2004, 43) У свакој прилици Хрвати испољавају своје неслагање с постојећим системом и уређењем државе. Својим деловањем утичу и на политичко понашање Словенаца и босанских муслимана. Тако су настале тзв. Загребачке пунктације 1932, које је припремио Трумбић, а њихове тачке – захтеве потписали В. Мачек, Ј. Предавец, Ј. Шутеј (ХСС), Д. Бошковић, Д. Кецмановић, С. Косановић, Х. Кризман, В. Вилдер (СДС

² За покушај ампутације Хрватске, Прибићевић је оптужио тзв. четворну коалицију (Аца Станојевић, - Радикална странка, Антон Корошец – СЛС, Мехмед Спахо – ЈМО и Љуба Давидовић – Демократска странка) (више видети: Прибићевић, 1928. према: Суботић, 2004, 41).

– Светозар Прибићевић је био интерниран), као и усташки идеолог Миле Будак. У њима се тражи повратак на „исходишну 1918. годину“, осуђује централизам и тражи федералистичко преуређење Краљевине Југославије. Уследиле су Љубљанске, затим Сарајевске пунктације са сличним захтевима. Нешто слично захтевима Загреба, Љубљане и Сарајева у периоду разбијања и распада СФРЈ.

Треба нагласити да је ово период проблематизовања тзв. војвођанског питања од стране хрватских политичара, Радића, Мачека, Броза. У ту сврху основан је и од Загреба подстицан Војвођански фронт (покрет), са девизом „Војводина Војвођанима“, усмерен против Београда и „србијанског хегемонизма“. Његов покретач и лидер био је Душан Дуда Бошковић, адвокат из Панчева, власник листа „Панчевац“ и „Војвођанин“. „Војвођански фронт“ чиниле су разне минорне странке и појединци, равнодушни према свом српском народу, његовој традицији и културним вредностима. Покрет је био потпуно у функцији хрватске идеје, поготово на плану денационализације Буњеваца и Шокаца и ширења хрватске историјске фикције државног и историјског права на Срем, Бачку и Барању, која ће политичким смицалицама Јосипа Броза и југословенског „кроатокомунистичког“ вођства бити додељена Хрватској. Треба истаћи, да је „...илегална КПЈ је већ 1936. понудила „Војвођанима“ своје услуге у борби против „србијанског хегемонизма“ ради одбране Срба од Срба и заштите других народа на тлу Војводине“ (Пејин 2002, 78). Српски политичари из Хрватске, тзв. самосталци (Прибићевић, после његове смрти Срђан Будисављевић и други представници СДС-а) подржавали су идеје „Војвођанског фронта“, држећи се „хрватобојажљиво“, потпуно у сенци ХСС, нису ни помишљали да траже аутономију за Србе у Хрватској, али су зато подржавали хрватске захтеве за аутономију у Војводини и на Космету, и били у сталном сукобу са Српским културним клубом (СКК) око наводног хегемонизма Србије, одбацујући залагања СКК-а да треба организовати самоопредељење Срба у Хрватској, сматрајући да је такав захтев бесмислен у уједињеној Југославији (Станишић, 1999, 103).

ДРУШТВО НАРОДА И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Да видимо како је теоретски засновано право народа на самоопредељење и како је оно примењивано у политичкој и геополитичкој пракси. Послужићемо се неким формулацијама из наше књиге настале на основу магистарске тезе о праву народа на самоопредељење и југословенском експерименту; дакле, ред историје и права, ред геополитике...

По завршетку Првог светског рата основана је међународна организација Друштво народа. За његово оснивање постојала је снажна геополитичка мотивација; у њему су велике силе виделе, пре свега, заштиту од октобарског утицаја и болшевичке опасности и најбољег чувара Версајског поретка. У Пакт Друштва народа није унето право народа на самоопредељење због противљења моћне Велике Британије и њене колонијалне политике. Због тога је до примене права на самоопредељење дошло само на простору Европе, тј. на простору побеђених империја, Аустроугарске и Турске. Са напоменом да то самоопредељење народа у српском случају, као ни у хрватском и словеначком није реализовано путем референдума или плебисцита, него посредством њихових политичких представника. Док се у хрватском и словеначком самоопредељењу радило о изнуђеној опцији; њима Југославија није била циљ, већ средство за стварање самосталне хрватске односно словеначке државе, код Срба је у питању наивност и политички дилетантизам. Само у извесним случајевима у Европи између два рата долазило је до примене начела самоопредељења. Оно је тада, али и доцније, до данас, иако је правно кодификовано, зависило пре свега од геополитичке констелације великих сила и њихових интереса, а затим од националне свести, жеље, снаге и одлучности народа који се позива на право на самоопредељење; разуме се, веома је важно да тај народ има и моћног заштитника и промотера. У зависности од поменутих чинилаца феномен самоопредељења креће се од политичког прогласа или манифеста, преко политичког принципа до правила међународног права – када су стечени услови његове примене. При томе постоје два облика самоопредељења: унутрашњи, који се тиче права

на самоуправу, тј. на свој језик, писмо, културне, образовне и друге националне установе у оквиру постојеће државе; и спољни, тј. право на формирање сопствене националне државе.

Као што смо поменули Пакт Друштва народа није садржао одредбу о праву народа на самоопредељење. Уместо овог начела, у Друштву народа чешће је предност давана стратешком начелу великих сила, начелу политичке равнотеже, историјском начелу, начелу етничког баланса, итд. Тако је код разграничења Пољске и Немачке, на пример, примењен је тзв. шлески систем плебисцита, по којем сваки рејон представља засебну целину при утврђивању резултата плебисцита. Применом оваквог гласања становништва постигнут је жељени циљ: померање пољске границе на запад. У спору између Немачке и Француске око Алзаса и Лорена, уместо начела самоопредељења, великим силама је више одговарало историјско начело. Граница између Румуније и Краљевине СХС повучена је по начелу етничког баланса: броју Срба у Румунији одговарао је број Румуна у Краљевини СХС (једних и других по 60 хиљада). Негирање права на самоопредељење најбоље потврђује проблем Аландских острва, након Првог светског рата и проглашења независности Финске. Наиме, „иако се становништво ових острва, које је 95% шведског порекла (Аландска острва тада су имала око 25.000 становника – М.С.), на плебисциту изјаснило за припојење Шведској, Савет Друштва народа доноси препоруку којом Аландска острва оставља под ауторитетом Финске“ (Булајић, 1963, 42).

ОУН И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

У односу на Пакт Друштва народа Повеља УН представља значајан корак напред по питању права на самоопредељење. Већ у Атлантској повељи, коју су августа 1941. године потписали Ф. Рузвелт и В. Черчил, а још више у Декларацији ОУН од јануара 1942, коју су потписали представници 26 држава, што представља први документ о стварању Уједињених нација, дошло је до изражаја Рузвелтово антиколонијално опредељење. Черчил се супротставио тачки 3 Атлантске повеље која говори о праву на самоопредељење, противећи се независности и самоопредељењу народа Индије. Ова спорења произлазила су из геополитичке стварности света онога времена.

Право на самоопредељење садржано је у члану 1, став 2 и члану 55 Повеље УН. У члану 1, став 2 се тражи „развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање одговарајућих мера ради учвршћења општег мира“. У члану 55 стоји: „у циљу стварања стабилности и благостања који су неопходни за мирољубиве и пријатељске односе између нација, засноване на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа“ (Повеља УН, чл. 1 ст.2; чл. 55). Према Х. Келсену, ове одредбе Повеље поистовећују самоопредељење и сувереност држава, јер термин „народи“ у вези за равноправношћу, вероватно значи „државе“, будући да само „државе поседују једнака права на основу општег међународног права...“, те да „народи могу вршити право на самоопредељење само у оквиру већ успостављених националних држава“ (Келсен, 1950, 51-53).

Поред Повеље УН, право на самоопредељење је кључни део и наредних међународно-правних докумената, донетим током шездесетих и седамдесетих година 20. века, а захваљујући инсистирању на примени овог начела од стране моћних држава, дошло је до процеса деколонизације и настанка више од 50 нових држава на простору афричког и азијског континента. Ти документи су: „Декларација о деколонизацији“, донета 1960, која је значајно допринела деколонизацији и кодификацији међународног права; затим „Пактови о правима човека“ из 1966, „Декларација о принципима међународног права о пријатељским односима“ и Завршни акт у Хелсинкију, који је усвојио КЕБС 1975. године.

Али до примене права на самоопредељење није се лако долазило јер су се колонијалне силе томе и оружаном супротстављале; бројни су примери оружане борбе за стицање националне и државне независности: од Алжира, Вијетнама, Кеније, Туниса, Марока, Анголе и других народа и држава с азијског и афричког континента. У Европи карактеристичан је проблем Кипарског самоопредељења. Кипар (на коме живи око 500 хиљада становника од којих су око 70% Грци) изразио је жељу да британску владавину оконча „Енозисом“ - уједињењем са Грчком, али су интереси западних земаља били јачи од кипарског права на самоопредељење, па је ово острво и даље

остало база тих земаља. Било је очигледно да се кипарско самоопредељење није могло ускладити са интересима Велике Британије и Турске, која је истакла захтев за „Таксимом“-поделом Кипра и стварањем федералне државе, па је као решење наметнуто стварање посебне државе Кипар, као резултат споразума који су у Лондону 1961. потписале Грчка, Турска и Велика Британија. Године 1974. Турска је извршила агресију и окупирала северни део Кипра и тако, кршећи Повељу УН, грубо нарушила његову државну сувереност и територијални интегритет (Суботић, 2004, 11).

У овом раду нећемо наводити ни анализирати експертска мишљења о праву на самоопредељење бројних западних, совјетских и наших - српских и југословенских стручњака. Довољно је да кажемо само то, да су западни теоретичари (Ривлин, Иглтон, Квинси Рајт, Бентвич и Мартин...) давали предност домаћој надлежности, дакле суверенитету и територијалном интегритету постојећих држава, а то значи и колонијалних, у односу на право народа на самоопредељење, дозвољавајући, евентуално, његову унутрашњу, тј. политичку димензију - локалну самоуправу, док су совјетски аутори (Левин, Коровин, Старушенко...) - у складу са Леџиновим принципом самоопредељења и праксом Совјетског Савеза и његовим територијалним разграничењем, што је Русији донело многе етничке, геополитичке и друге невоље - били искључиво на страни права народа на самоопредељење, а српски и југословенски аутори (Ј. Андраши, О. Шуковић, М. Булајић, Б. Јаковљевић, Ј. Ђорђевић...) били су „нешто између“ ова два начела: домаће надлежности и права на самоопредељење. Такви су били и поменути међународно-правни документи којима је тумачено право на самоопредељење - компромисни, јер су искључиво зависили од геополитичких констелација, интереса и моћи великих великих сила, као и сама примена права на самоопредељење. Зато га западни аутори третирају као политички проглас или манифест, наглашавајући његову унутрашњу садржину - право на културну аутономију, док су совјетски писци, а пре њих политичари, настојали да право на самоопредељење постане правило међународног права. Српски и југословенски аутори видели су у овом начелу и његов спољни и унутрашњи облик: спољни као право на отцепљење

и формирање независне националне државе и унутрашњи као право на унутрашњу- политичку, културну локалну самоуправу. У „разбираспаду“ СФРЈ, готово сви српски писци и политичари сматрали су да Срби из РСК као конститутиван народ имају право на спољни вид самоопредељења и формирање сопствене националне државе, која ће остати у „нераздруженом“ саставу постојеће југословенске државе.

„Завршни акт из Хелсинкија“ (1975) је још прецизније од претходних међународно-правних докумената (иако он нема правни значај, већ само моралну и политичку „обавезу“) прокламовао заштиту територијалног интегритета и неповредивости европских граница. Хелсиншки акт у глави VII Декларације о принципима потврђује равноправност народа и њихово право на самоопредељење. Када говори о заштити територијалног интегритета и неповредивости државних граница Завршни акт не сугерише њихову непроменљивост, не супротставља се мирној и споразумној измени граница. Стога је овај документ актуелан у југословенском случају, „чиме је оспорена деликатна дилема многобројних европских држава између подршке праву народа на самоопредељење и настојања да се сачува *status quo* у Европи, у складу с начелима Акта из Хелсинкија“ (Симић, 1992, 2).

Константин Обрадовић сматра да је право на самоопредељење „једно од императивних правила међународног права, али исте вредности као и других шест таквих правила (међу које спадају и она о забрани употребе силе и интервенције, односно о сувереној једнакости држава којим се гарантује њихов територијални интегритет), и она се морају примењивати заједно, водећи рачуна о томе да ниједно не буде примењено на штету другог. Ипак, очигледно је најважније правило о забрани употребе силе или претње силом пошто је основни циљ модерног међународног права заштита општег интереса међународне заједнице, а то су међународни мир и безбедност“. (Обрадовић, 1994, 24) Видимо колико је ово, иначе коректно, тумачење одредаба Повеље УН, па и оног о самоопредељењу, у суштини далеко од југословенске праксе самоопредељења, тј. насилног и противуставног отцепљења Хрватске (и Словеније, као и муслиманско-хрватског дела БиХ) и исто таквог насилног онемогућавања права на

самоопредељење Срба у РСК, и њихово оружано прогонство, уз подршку НАТО и САД.

Константин Обрадовић је један од ретких аутора који је југословенску верзију самоопредељења и њен повољнији епилог за српски народ видео у вишем нивоу интернационализације. Он сматра да је југословенска држава требало да проблем државне кризе, чим је попримила озбиљне облике, пре словеначког рата и пре прокламовања независности Хрватске и Словеније, изнесе пред Савет безбедности УН као проблем који представља претњу миру и безбедности, у смислу члана 39 Повеље УН. Према Обрадовићу ово је „требало учинити тим пре, што Устав из 1974. није омогућавао да се питање самоопредељења и отцепљења реши одговарајућом уставном процедуром, а употреба силе против сецесиониста није дала изгледа на успех“. Обрадовић истиче да би се „изношењем питања самоопредељења пред УН омогућило да се питање југословенске кризе решава у пакету, што би било много повољније за оне југословенске народе и републике који су се определили за живот у заједничкој држави“ (Обрадовић, 1994, 25). Овакав приступ сугерише да би се право на самоопредељење остваривало у складу са Завршним актом из Хелсинкија, а то значи посредством демократски утврђених правила, путем референдума на нивоу целе државе или, у случају Хрватске, прихватањем одржаног референдума Срба у Републици Српској Крајини.

КАКО ЈЕ ЈОСИП БРОЗ ЗЛОУПОТРЕБИО ПРАВО СРБА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Да укажемо на још неке важне историјске и политичке моменте, везане за српску и југословенску историју у међуратном периоду и титоистичкој Југославији. Видели смо да је тзв. хрватско питање било отворено отпочетка југословенске државе; у ту сврху краљ Александар је поделио државу на бановине, па ни то није било довољно; формирана је Бановина Хрватска, а ускоро је почео рат и успостављена је хрватска усташка НДХ. Познато је да су југословенски комунисти од свог оснивања радили на разбијању Краљевине СХС/Југославије. Наиме, Коминтерна се на свом Петом конгресу 1924. године

определила за разбијање Југославије. Ову политику ће КПЈ доследно примењивати, чак и када је Коминтерна половином 1930-их година, услед опасности од „нацифашизма“ одлучила да се Југославија брани. На свом Четвртом конгресу у Дрездену 1928. КПЈ донео одлуку о разбијању југословенске државе и стварању независних држава: Хрватске, Словеније, Македоније, Црне Горе (први пут у партијским документима), док би Косово и Метохија били прикључени независној Албанији, а право на самоопредељење било је предвиђено и за мађарску националну мањину у северној Војводини (Суботић, 2004, 77). У партијским документима 1932. године, поред поменутих, помињу се и слободне федералне јединице Босна, Војводина и Србија (Ч. и Ј. Попов, 2000, 56). Комунисти, дакле, говоре о слободној Босни, па Војводини и Србији, што значи да су већ тада стајали на позицијама о „великосрпском хегемонизму“, па је Војводину требало издвојити из састава Србије. То је била хрватска политика Радића, Мачека, а потом и Броза. Освајањем власти Јосип Броз је, супротстављајући се интегралном и сваком другом југословенству, под паролом о „братству и јединству“ разбио српски етнички простор и на њему успоставио модел „недовршене“ државе, који је почивао на формули „слаба Србија јака Југославија“ (у пракси „Слаба Србија могућа Југославија“, М.С.), и с правом добио назив „последњег Хабзбурга“. Титова политичка идеологија се заснивала на идеји да се онемогући национално уједињење српског народа, што је била „претпоставка да Хрватска изађе из стања понижења, са циљем да се очува интегритет Хрватске у границама које је добила као Бановина 1939. године, и спречи њена дезинтеграција по националној основи“. У оквиру Србије створене су чак две, а у Хрватској ни једна аутономија (Петрановић-Лакић, 1993, 262). Због тога је Јосип Броз, настављајући политику својих претходника, измислио и наметнуо аутономију Војводине. Та аутономија није постојала. Она је Брозов „кroatокомунистички“ пројекат, наставак политике ХСС-а са крајњим циљем да се Војводина издвоји и супротстави Србији. Аутономија Војводине требало је да олакша формирање хрватске државе – у што већим границама. Борећи се за „јединствену Хрватску“, не треба да чуди што се Тито, „подржан“ од Ранковића и Ђиласа, жестоко супротставио предлогу Моше Пијаде о стварању српске аутономне области

у Хрватској. Историчар Бранислав Глигоријевић наводи да је Тито „грубо одбио пројекат аутономије Срба у Хрватској“, који му је новембра 1944. године поднео Моша Пијаде, „поцепавши папир на коме су биле уцртане територије аутономије“ (Глигоријевић, 1996, 345).

Опседнут страхом од Срба, Јосип Броз је бринуо само за будућност Хрватске. После Трећег заседања ЗАВНОХ-а у Топуском говорио је Бакарићу: „Ми морамо имати јединствену Хрватску, с обзиром на то да сви вани шпекулирају на Србију, на четнике, морамо имати јединствену Хрватску и маните се те критике и тог лупања по ХСС-у“ (ЗАВНОХ, 1964). За „јединствену Хрватску“ требало је придобити и Србе. То је и постигнуто. На то су пристали српски политички представници у Топуском маја 1944, када су се нашли пред питањем: да ли ће Срби имати своју политичку аутономију или статус равноправног народа. Политичку нити било какву другу аутономију нико од српских представника није тражио, а равноправност са Хрватима, која ће у уставима Републике Хрватске од 1947. до 1990. године бити дефинисана као конститутивност Срба, била је обична обмана. Српски политички представници потпуно су занемарили чињеницу, да је одвајање од Југославије и стварање посебне државе представљало историјску константу хрватске геополитике. Тако се и могло десити да Срби, позивајући се на сувереност-двојну сувереност са Хрватима, што представља логички и формалноправни нонсенс, Титову бесмислену конструкцију, на свом Првом конгресу, одржаном септембра 1945. у Загребу, условно прихвате федералну Хрватску тако да „границе федералних јединица не цијепају и не раздвајају српски народ, већ су чврсте споне, које вежу све Србе у Југославији“. Конститутивност Срба ће брутално избрисати Хрватски сабор акламацијом хрватских заступника приликом доношења Хрватског устава 1990. године. Политичким и правним насиљем Хрватског Сабора Срби су постали угрожена и непожељна мањина. Броз је Уставом из 1974. трасирао пут хрватској сецесији од Југославије. Обистиниле су се речи Томаша Масарика изговорене 1918. године: „Срби су испали политички наивни до неурачунљивости. Уједињују се са једним народом који ће им доћи главе, који зна само за вешто

парничење са другима,...“, док је Јован Дучић указивао да би, након страшног геноцида који је усташка држава извршила над српским народом, „живот са Хрватима био најбестијалнији брак дегенерика, а не удруживање честитих народа“.

РАЗБИРАСПАД СФРЈ И ПРАВО НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Хрвати су, након слома Варшавског блока и распада Совјетског Савеза, охрабрени од Немачке, Ватикана, Аустрије, Мађарске и других традиционалних средњоевропских савезника, а доцније и најмоћнијих држава Запада на челу са САД, кренули у насилно и противуствано отцепљење од СФРЈ. Кад је у питању улога спољног фактора у разбијању Југославије, треба указати на Екмечићеву тезу, да се приликом разбијања СФРЈ средња Европа у пуној мери реванширала западној, која је у два наврата, 1918. и 1945, из геополитичких побуда, противно интересима поменутих средњоевропских држава, утицала на формирање југословенске државе. Помогнути споља Хрвати су уместо право народа на самоопредељење истицали право република на самоопредељење, поготово су то чинили након избацавања Срба као конститутивног народа из устава Хрватске. Овим насилним чином Хрвати су предупредили сваку аргументовану критику. Попут ове: „Хрватска није, ни по важећем југословенском уставу ни по правилима међународног права, која гарантују територијални интегритет чланица Уједињених нација, ни по документима КЕБС-а о непромењивости граница у Европи, имала право да се отцепи из дотадашње југословенске државе. Но, ако је, с позивом на право на самоопредељење хрватског народа, то већ учинила, она никако није могла да у отцепљену територију укључи подручја Републике Српске Крајине. Српски народ, настањен већ вековима на овим подручјима, користећи сопствено право на самоопредељење, путем референдума, још маја 1991. изразио је своју решеност да остане у дотадашњој Југославији, односно да се уједини с другим српским земљама“ (Јовичић, 1995, 83).

За разлику од хрватско-словеначког „Модела конфедерације“³ Председништво СФРЈ је предложило „Модел федеративног“ уређења, не прихватајући хрватско-словеначки став о праву република, уместо о праву народа на самоопредељење. Нажалост, српска страна није остала доследна у подржавању сопствене верзије самоопредељења, што се манифестовало већ на Хашкој конференцији, октобра 1990, када су крајишки Срби препуштени да се у „договору“ са Загребом изборе за свој статус. Био је то чин који је ишао на руку хрватској сецесији и који је навестио злу судбину Срба и њихове крајишке државе. Ова неразумна дефанзивна геополитика Београда још је очигледнија опредељењем да се формира СРЈ, чији творци нису били начисто ко треба да сачињава ову државу. Наиме, у уставу ове државе пише, да на основу права на самоопредељење у њен састав могу да се укључе и други народи и републике, иако је било сасвим јасно да су Хрватска и Словенија кренуле путем своје националне и државне независности, да је у Босни са истим циљем муслиманско-хрватска коалиција изгласала „ратни“ референдум против Срба, тако да је било више него логично да се Србији и Црној Гори прикључе две западне српске земље - Република Српска Крајина и Република Српска. Њихово право да живе у дотадашњој Југославији, није смело да буде мање од права оних који се насилно и противуствано отцепљују од постојеће југословенске државе.

Срби су узалуд указивали на чињеницу да је Хрватска била двонационална држава: држава Хрвата и Срба у Хрватској, и захтевали да се по узору на Чехословачку- државу Чеха и Словака, који су се мирно разграничили по етно-језичкој основи, изврши и територијално демократско разграничење Хрвата и Срба. То је смисао самоопредељења Срба у Хрватској и њиховог територијализовања и институционализовања у облику Републике Српске Крајине. Нажалост, Хрвати и Срби

3 Види шире: Суботић, 2004, 109-115. Почетком октобра 1990. Председништва Словеније и Хрватске достављају Председништву СФРЈ свој „Модел конфедерације“, припремајући „раздруживање“. Овај модел заговара конфедерално уређење по узору на ЕЗ (ЕУ). У предлогу се истиче да се републике конституишу као државе, које ће на основу права на самоопредељење остваривати пуну сувереност на својој територији и указује да „конфедерални уговор могу склапати само самосталне државе, дакле републике у садашњој СФРЈ које се конституишу на основу права на самоопредељење... Интегрални текст објављен у је у Вјеснику 6. октобра 1990. године.

у Хрватској нису могли да се етно-језички разграниче, јер су Хрвати у XIX веку, у време илирског покрета „замутили воду“, преузевши тј. присвојивши српски Вуков штокавски језик и тако се помешали са Србима; од тада датира њихов историјски сусрет и етно-језички сукоб до данашњих дана. На основу тог историјског фалсификата, највеће геополитичке подметачине српском народу, Хрватска се насилно проширила из своје три кајкавске жупаније на ширину српског штокавског етно-језичког простора, на Славонију, Далмацију, Босну и Херцеговину... Овде је преименовани српски језик, најпре у српскохрватски, затим у хрватски или српски, а потом само у хрватски- послужио као геополитички инструмент ради стварања велике хрватске државе на српском историјском и етничком простору (Суботић, 2010, 71-124).

Срби су 25. јула 1990. у Србу одржали Скупштину на којој су донели Декларацију о суверености Срба у Хрватској, а затим је 19. августа 1990. одржан референдум о аутономији српског народа у Хрватској. У другој половини 1990. расла је нетрпељивост према Србима, за коју је вођа крајишких Срба, Јован Рашковић, рекао: „Отворено вам кажем, ми не можемо живјети у овом садашњем усташком терору Хрватске...јер оно што је било у Петрињи, оно што је било на Банији и Кордуну представља једну врсту геноцидног понашања“ (Рашковић, 1990). Након доношења хрватског устава, који је избрисао српску конститутивност, председник Сабора Владимир Шекс овако је видео равноправност Срба: „Ту ће опстати Хрвати или Срби“, или „Срби ће бити под хрватском земљом или изван хрватске земље“.

Српско национално веће и Извршно веће САО Крајине 28. фебруара 1991. усвајају Декларацију о раздруживању од Хрватске и останку у нераздруженом делу Југославије. У одлуци се подвлачи да се Краљевини СХС 1918. није прикључила Хрватска већ формирана држава, већ се међународно признатим државама Србији и Црној Гори које су се удружиле, придружила међународно непризната држава настала распадом Аустро-Угарске монархије, дакле њени народи Словенци, Хрвати и Срби, као и да се српски народ на свом етничком простору који обухвата Крајина изјаснио за федерацију, а на свом националном плебисциту

августа 1990. потврдио своју сувереност и задржао право да сам одреди облик свог националног и државног развика (Суботић, 2004, 125), Три дана пре хрватског референдума за суверену и независну Хрватску, Срби у Крајини су 16. маја 1991, организовали референдум на којем су изгласали да се САО Крајина присаједини Србији, Црној Гори и другима који желе остати у Југославији.

КАКО ЈЕ ВЛАСТ У БЕОГРАДУ ИЗИГРАЛА ПРАВО СРБА НА САМООПРЕДЕЉЕЊЕ

Република Српска Крајина, која је проглашена 19. децембра 1991, је дакле већ у пролеће јасно изразила свој став. Међутим, политичко вођство Београда мислило је другачије. Формирана је СРЈ, држава Србије и Црне Горе, настала Жабљачким уставом априла 1992, и она није прихватила самоопредељење крајишких Срба. У састав новоформиране СРЈ нису ушле РСК и Република Српска, што је захтевао народ двеју западних српских држава, и то се показало као велика слабост српске државотворне геополитике.

Треба поменути и ово. На Другом конгресу српских интелектуалаца, одржаном у Београду априла 1994, пледирало се, да је циљ српског народа на простору бивше Југославије да сачува јединство, али „и да српски народ добије своју независну државу“⁴, те да иако „постизање пуног државног јединства није непосредно, односно тренутно остварљиво, Срби убудуће треба да живе у сопственој националној држави у којој се може применити демократски принцип један грађанин један глас, која има само једног председника, једну владу и једну скупштину“ (Марковић, 1994, 17). Из овог става Михаила Марковића, водећег идеолога СПС-а, види се да се од српског уједињења одустало и да се оно одгађа за нека будућа, незнано која и каква времена. Неки учесници овог скупа сматрали су да је „време да се изврши уједињење српских држава, што би имало утицаја и на ставове међународне заједнице“ (Плавшић, 1994, 7), други да „српски народ мора остати јединствен у жељи да се уједини...то би се могло остварити

4 Други конгрес српских интелектуалаца, „Јединство и национални циљ“ (према: Екмечић, 1994, 117).

путем истовременог плебисцита у свим српским земљама“ (Јовичић, 1994, 7). Коначно, у Резолуцији Другог конгреса српских интелектуалаца између осталог стоји: „Решење српског питања могуће је искључиво применом истих права и начела која су и другим народима омогућила образовање властитих држава. Стога захтевамо да се и Србима омогући да на своме етничком простору изграде модерну правну и демократску државу“.⁵ Међутим, српска политика није операционализовала вољу српског народа и његових мислећих посленика и, уместо свесрпског плебисцита и уједињења који би сигурно имао одређеног утицаја на ставове тзв. међународне заједнице, остављено је да се представници РСК-е „договоре“ са Загребом о својој националној и државној судбини.

Овде треба поменути још два момента када је српска државотворна и геополитичка позиција радикално уздрмана. Први се тиче Споразума врховних команди три српске државе: СРЈ, РСК и Републике Српске, који се односио на заједничку одбрану у случају напада хрватско-муслиманских снага на неку од њих; али тај споразум је заборављен већ приликом операција хрватске војске: „Бљеска“ и хрватско-муслиманских снага у акцији „Олуја“. Други важан моменат представља изигравање воље народа који је крајем маја 1995. захтевао уједињење западних српских држава: Републике Српске Крајине и Републике Српске. Овоме је претходила одлука власти у Београду августа 1944, којом је успостављена блокада на Дрини, што је значило одустајање од права на самоопредељење српског народа и слабљење његове не само одбрамбене него и шире геополитичке позиције, и не само тренутно него и у будућности, што ће се веома брзо показати приликом „отимања“ Косова и Метохије од стране шиптарских терориста и њихових западних покровитеља.

Епилог је познат. Један народ је протеран а његова држава уништена и окупирана. Као заслугу за извршен геноцид и етничко чишћење Запад је Хрватску примио у Европску унију, а водеће крајишке Србе убија и држи утамничене у европским казаматима.

---

5 Из Резолуције Другог.

Са таквом Хрватском власт у Београду је потписала Споразум о нормализацији односа, августа 1996, и у том документу пише, да се државе потписнице признају у постојећим границама; нико није ни поменуо РСК, као да није ни постојала, као да су Хрвати били у праву када су право Срба на самоопредељење назвали „балван“ револуцијом и побили и протерали цео један народ. Нису преговарачи Србије поменули никакав облик аутономије за Србе у Крајини, као ни захтев Хашке конференције и њене Комисије (Бадинтерова комисија) из октобра 1991, која је налагала да Хрватска уставним законом гарантује аутономију крајишких Срба. Бадинтерова комисија је ову аутономију Срба везала за аутономију косметских Албанаца, али ни то нико није узимао у обзир. Епилог је такав да је, због погрешних српских геополитичких потеза, нејединства и сталних узмицања ускоро на ред дошао Космет, и да смо на путу да изгубимо и једно и друго.

Хрватска је своју захвалност за одрицање Београда од Крајине и „принципијелност“ када је у питању међусобно признање у постојећим границама, показала већ 2008. године када је признала једнострану и противуставну шиптарску сецесију Космета. Претходно је 2000. тужила Србију Хашком суду за протеривање Срба из Републике Српске Крајине. Наравно, то је нечувено и апсурдно: за злочин сопствене државе и сопствене војске оптужити Србију. Хрватска се меша и у српске унутрашње односе у Војводини, као и у БиХ, тј. Републици Српској, коју би најрадије да збрише и тако попуни свој „меки трбух“, и, по упутствима Пилара, Мачека, Павелића, Супила, Туђмана... успостави хрватски „геополитички оптимум“. Те своје намере Хрватска данас, као чланица ЕУ, у својству арбитра за чланство Србије у ЕУ, условљава мање-више отвореним геополитичким претензијама.

РЕФЕРЕНЦЕ

Булајић, Милан. 1963. *Право на самоопредељење у Друштву народа и УН 1917-1962*, Београд

- Глигоријевић, Бранислав. 1996. „КПЈ и српско питање у Хрватској 1918-1991“, у зборнику: *Република Српска Крајина*, СКД „Сава Мркаљ“, Топуско, СКД „Зора“, Книн, Книн-Београд
- Иљич, Владимир Лењин. 1958. *О праву нација на самоопредељење*, Београд: Култура
- Јовичић, Миодраг. 1995. „Право народа на само-опредељење (идеја и њено остварење)“, у: *Српско питање данас*, Други конгрес српских интелектуалаца, ур. Василије Крестић, Београд
- Митровић, Андреј. 1967. *Делегација Краљевине СХС на Конференцији мира 1919-1920*, Београд
- Обрадовић, Константин. 1994. „О вредности међу-народног права данас и вештини његовог коришћења“, *Међународна политика*, бр. 1024, Београд
- Пејин, Јован. 2002. *Аутономија Војводине - кошмар српског народа*, Београд-Зрењанин: ИП
- Петрановић, Бранко, Лакић, Зоран. 1993. *Партизанска аутономија Санџака 1943-1945*, Београд: ВИГ
- Попов, Чедомир и Јелена. 2000. *Аутономија Војводине српско питање*, Кривови, Сремски Карловци
- Прибићевић, Светозар. 1990. *Диктатура краља Александра*, Загреб: Глобус
- Симић, Предраг. 1992. „Европа и југословенско питање“, *Међународна политика*, бр. 1001, Београд
- Станишић, Михаило. 1999. *Експанзионизам Хрвата и растројство Срба*, Београд
- Суботић, Момчило. 2004. *Право на самоопредељење и „југословенски експеримент“*. Прва, друга, трећа Југославија, Београд: Институт за политичке студије
- Суботић, Момчило. 2010. *Политичка мисао србистике*, Београд: Институт за политичке студије
- Суботић, Момчило. 2011. *Српска Војводина и њене мађине*, Београд: Институт за политичке студије

Чулиновић, Фердо. 1961. *Југославија између два рата*, Загреб
ZAVNOH, 1964. *Zbornik dokumenata, 1943*, Zagreb, IHRPH

Momčilo Subotić

Institute for Political Studies, Belgrade

**ON THE RIGHT OF PEOPLES TO
SELF-DETERMINATION AND GEOPOLITICAL
DESTINY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA
KRAJINA**

Resume

Following the First World War in accord with the right of the peoples to their self-determination two important international documents *London Agreement* (1915) and *Fourteen Points Woodroo Wilson* (1918) were offered to Serbia to establish the state on almost whole her ethnic-linguistic territory. The Serbian government accepted none of the abovementioned documents. Instead of them, the king Aleksandar and the government of Nikola Pasic had unified Serbs with Slovenians and Croats, who accepted the unification for the accomplishment of their own tactical reasons, in order to preserve their people and territory. In their desire to have their own state the Croats used various means to break up both Alekandar and Tito's Yugoslav states. In order to help the accomplishment of such objective Josip Broz continued the politics of the leaders of HSS Radic and Macek, who had brought to attention the issue of Vojvodina as he constructed the idea of creation of its autonomy, as well as the autonomy of Kosovo and Metohija. Tito's political ideology was based on the idea of elimination of the possibility of national unification of the Serbian people, with the objective that „Croatia gets out from the state of humiliation and preserve the integrity within the borderlines she gained as a „Banovina“ in 1939 and prevent its national disintegration“. While in Croatia there were not created the autonomies, within the borderlines of Serbia

there were created two autonomies. The autonomy of Vojvodina was designed to make the establishment of Croatian state easier and also to accomplish it in as larger territorial frame as possible. While fighting for „unified Croatia“ Tito was „supported“ by Rankovic and Djilas in his strong opposition to the suggestion of Mosa Pijade to establish a Serbian autonomy in Croatia. The right of people to self-determination did not enter into the *Covenant of the League of Nations* (1920), but later it entered into the *Charter of the United Nations Organization* (1941) and other international legal documents which define this right, and in all cases the implementation of this right depended on global geopolitical constellation of big powers and their interests. Also it depended on the force, will and other attributes of the people who called upon the right to self-determination for themselves. However, a correct interpretation of the right to self-determination implies that this right belongs to the peoples and not to national minorities. Therefore in case of the Republic of Srpska Krajina there was a harsh violation of the right of the Krajina Serbs to self-determination, just like in case of „Kosovo“ state, when by the recognition of such terrorist NATO creation there was also the word about the abusing of the right to self-determination. In both of these cases the right of Serbian people in Krajina and the right of Serbia as a state were overshadowed by global geopolitics of NATO and the West, by which the Serbian people and its political and state creations were perceived as some „guerrilla“ forces which prevented them from their geopolitical march on Russia.

Keywords: Serbs, Croats, Slovenes, The First Yugoslavia, the right to self-determination, League of Nations, OUN, The Second Yugoslavia, secession, Republic of Srpska Krajina

---

* Овај рад је примљен 15. новембра 2020. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 22. новембра 2020. године.